

HEKSENJAGER MR. GERART FABRI VAN GEMERT

door Ad Otten

Op het einde van de 16de eeuw dreigde eensklaps vanuit het Kwartier Peelland de vervolging van heksen zich als een olievlek over de gehele Meierij uit te breiden. Het begon allemaal met "de maarte" (d.i. de dienstmaagd) van de pastoor in Mierlo die haar Heer betoverd had door hem peren te geven. Bij een "scherpe examinatie" (dat wil zeggen op de pijnbank of zoiets dergelijks) bekende zij van de pijn niet alleen met den duivel te hebben "gedanst ende geboeleert" maar werd ze bovendien gedwongen de namen te noemen van anderen die "daar en bij gewesen waaren". En zij noemde die anderen. En die anderen noemden weer anderen. Van Mierlo waaide zo deze heksenwaan over naar Lierop, Geldrop, Heeze en Leende. Eind september 1595 werden in deze plaatsen in totaal vijftien personen ter dood gebracht op de brandstapel. Zij allen hadden bekend op bezemstelen te hebben rondgevlogen en enen duivel tot boel te hebben gehad. Uit de bewaard gebleven archivalia verneemt men in deze "bekentenissen" zelfs details als namen van de beminde duivels. Lucifer wordt genoemd, en verder Belzebuth, Barlebos, Croeshaan, Sathanas, Struys. Ook hoedanigheden zoals van de duivel die "coude cullen" (kloten?) had, werden uit de monden van de gefolterden opgetekend. Het enige mannelijke slachtoffer had natuurlijk een duivelse boelin gehad. Zij heette Serpens! En ocharm, die ene, die haar onschuld bleef volhouden, die stierf aan de pijnigingen (1).

"Heks en Seks in Nederland", geschreven door E. van Emstede, oud-streekarchivaris van Peelland, had eigenlijk moeten heten "Heksenproces in Asten in 1595". In de bijna 300 pagina's is daarin nl. een uitvoerige beschrijving vervat van hetgeen in Asten plaatsvond als vervolg van de in Mierlo nauwelijks een maand van tevoren op gang gebrachte heksenvervolging. In dit boek wordt een zekere Magister Gerart Fabri genoemd als de "directeur-princepaal" van de in de Meierij ingestelde vervolgingen tegen tovenaars en tovenaressen (2). Hij trad op als de raadgever van de Heren der Heerlijkheden bij de procesvoering tegen van hekserij verdachte personen. Al eerder werd in Gemerts Heem geschreven dat deze Fabri wel eens van Gemertse huize geweest zou kunnen zijn (3). En dat laatste is intussen onomstotelijk vast komen te staan. De "academisch" gevormde "Magister Gerart Fabri" blijkt zelfs de zoon te zijn van Gemerts president-schepen Jan Dirks de Smet van Gemert. Uit een schepenacte van 11 januari 1574 blijkt, dat hij dan al als advocaat in Den Bosch is gevestigd. En als eind 1576 Mr. Gerit Fabri van Gemert officieel wordt aangesteld als "pensionaris der Meierije van den stadt van tsaertogenbossche" dan staat zelfs het hele Gemertse bestuur voor hem borg (4). Later wordt die borgtocht overgenomen door zijn vader en een aantal familieleden van moeders kant. Als Fabri in 1592 geld leent van de Commandeur van Gemert dan wordt hij in de protocollen vermeld met als titel "pensionaris van den plattelande onder die Meierije van den Bossche". Voor de Gemertse schepenbank had hij officieel vast laten leggen dat hij het dorp Gemert "sal laten payselick ende vredelick, gemeten zijne oude privilegien" (5).

Van Gemert is (tot dusver) geen heksenvervolging bekend. Of dat te maken heeft met het feit dat Gerard Fabri in zijn kwaliteit als "pensionaris van de Meierij" over Gemert geen enkele zeggenschap had ???

Welnee. Hekserij en de vervolging daarvan was niet de zaak van één man of één "aanstoker". Nee, iedereen geloofde daarin. Niet alleen het volk, maar ook pausen, bisschoppen, vorsten, en niet te vergeten hun ambtenaren. Fabri was één van die ambtenaren die opereerde vanuit Den Bosch. En ook zijn overheid drong er op aan het kwaad van de hekserij flink te bestrijden. Toch werd Fabri in 1795 door zijn overheid op de vingers getikt.) "malus obus" sibi levius De zo plotseling opgekomen heksenvervolging in Oostbrabant had nogal wat pennen in beweging gebracht. In veler ogen was het optreden van de Heren in de Heerlijkheden toch al te driest geweest. En daarom was er geklaagd bij de Raad van Brabant. De pastoor van

Asten, de bisschop van Den Bosch, notarissen van Helmond en Someren en de schepenenbank van Den Bosch, zij allen getuigden ervan doordrongen te zijn van het vreselijke kwaad dat de hekserij inhield, maar desalniettemin vroegen zij zich af of de gevolgde procesvoering in Mierlo, Asten e.a. wel de juiste was. De Raad van Brabant kwam snel met een antwoord. In een schrijven, gedateerd 24 oktober 1595, aan de schepenen van Den Bosch werd er weliswaar op aangedrongen "om de toverij met ernst uit te roeijen", doch ook werd gesteld dat een en ander moest geschieden zonder het gebruik van de zogenaamde waterproef (6). En die waterproef, dat was nu juist wat Mr. Gerard Fabri als "nieuwigheid" in deze contreien moet hebben ingevoerd. De van hekserij verdachte personen moesten allereerst deze proef ondergaan. Die ze onderging werd alleen met een hemd of linnen broek of ook wel in het geheel niet gekleed met kruisgewijs aaneengebonden handen en voeten op de kant van het water gezet en er dan zijdelings in geduwd. De meesten sloegen dan terstond om en dreven met de rug naar boven. Dan waren zij schuldig want het verbond met de duivel maakte de mens de helft lichter. Bleef men drijven dan betekende dat het begin van een ware lijdensweg die via de scherpe examinaties in de verhoor- of martelkamer uiteindelijk eindigde op de brandstapel.

Tot in het begin van de 17de eeuw zijn er in de Nederlanden van hekserij verdachte personen ter dood gebracht. Maar het zou nog veel langer duren voor het geloof in hekserij was uitgeroeid. Ook bleef men geloven dat heksen door hun verbond met de duivel veel lichter waren dan normaal. De waterproef werd echter niet meer toegepast. Men had een betere methode. De heksenwaag van Oudewater. De weging op de stadswaag van Oudewater gold in binnen- en buitenland als zijnde betrouwbaar. Het stadsbestuur gaf certificaten uit waarin vermeld werd dat de betrokkenen een normaal gewicht hadden "accordeerende met de natuurlijke proporties des lichaams". En dat was een doorslaggevend bewijs van onschuld.....

NOTEN:

1. Heksen en heksevenvolgving, NBr.Almanak p.774 e.v. (1893).
2. E.v.Emstede, Heks en Seks in Nederland, 1971, p.94,273 en 284.
3. Ad Otten, Een hekserijjager van Gemert ? in Gemerts Heem 56 (1974)
4. Rijksarchief Den Bosch, Gemert R110 f.67v.,R111 f.115 en 115v.
5. idem , Gemert R111 f.115v. d.d. 16.12.1576.
6. Dr.C.R.Hermans, Verzameling van Kronyken, Charters en Oorkonden betreffende de Stad en Meierij van 's Bosch, Prov.Gen., 1848, p.704 en 705.